

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ
СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Очилова Манзурахон Шохназар қизи
Ориентал университети магистранти

Инсон камолотида мактабгача таълимнинг ўрни беқиёс. Шу боисдан бугун мамлакатимизда мактабгача таълим тизимига алоҳида эътибор қаратилган ҳолда бу борада барча шарт-шароитлар яратилмоқда.

Сўнгги йилларда мактабгача таълим муассасалари қайтадан таъмирланди, янгилари барпо этилди. Оилавий, давлат-хусусий шерикчилик асосдаги таълим ташкилотлари сони кўпайди.

Таълим соҳасини ислоҳ қилиш бугун ҳукуратимиз диққат эътиборида турган долзарб соҳалардан бири, десак муболаға бўлмайди. Сўнгги йилларда мактабгача таълим тизимини ислоҳ қилиш ва ривожлантиришга қаратилган қонунлар, қарорлар қабул қилиниб, амалиётга жорий этилмоқда.

Мактабгача таълим соҳасида ягона давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, болаларни мактабгача таълим билан босқичма-босқич тўлиқ қамраб олиш энг устувор вазифалардан бири ҳисобланади.

Амалга оширилаётган ушбу ислохотларни Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги "Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги қарори мисолида кўрсак, мазкур концепция мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш, болаларнинг сифатли мактабгача таълимдан фойдаланишини таъминлаш, мактабгача таълим хизматларини ривожлантириш, бир сўз билан айтганда, мактабгача таълим тизимини ривожлантиришнинг мақсадли вазифаларини қамраб олган бўлиб, жараённинг устуворликлари ва босқичларини белгилаб беради.

Концепция тасдиқлангандан сўнг ўтган давр мобайнида мактабгача таълим тизимида янги Қонун қабул қилинди, янги лойиҳалар, ислохотлар босқичма-босқич амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, 2019 йилда "Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинди.

Мазкур қонунда мактабгача таълим ва тарбиянинг асосий тамойиллари, ушбу соҳадаги давлат сиёсати йўналишлари, шунингдек, Вазирлар Маҳкамаси, Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, эғалигида мактабгача таълим ташкилотлари бўлган давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ваколатлари белгиланган.

Қайд этилган Концепцияда 2030 йилгача 3-7 ёшдаги болаларнинг 80,8 фоизини мактабгача таълим билан қамраб олинишининг таъминланиши кўзда тутилган. Мактабгача таълим ташкилотлари учун педагог ва бошқарув кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва салоҳиятини ошириш борасида ҳам ижобий ишлар амалга оширилмоқда.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг ҳар томонлама интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва жисмойи ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш ҳам Концепциянинг асосий йўналишларидан биридир. Мазкур тизимда инновацияларни, илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш мақсадида мактабгача таълим ташкилотларини компьютерлар билан таъминлаш, интернет тармоғига уланиши босқичма-босқич амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 16 декабрдаги "Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги ЎРҚ-595-сон Қонуни 5-моддасида мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари белгилаб берилган. Унга кўра, мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- ҳар бир боланинг мактабгача таълим ва тарбия олишга бўлган ҳуқуқи амалга оширилишини таъминлаш;
- болаларнинг мактабгача таълим ва тарбияга тўлиқ қамраб олинишини таъминлаш учун шарт-шароитлар яратиш;
- боланинг ривожланишида, мактабгача таълим ва тарбия олишида оилага ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш;
- болаларнинг, шу жумладан алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болаларнинг сифатли мактабгача таълим ва тарбия олиши учун шарт-шароитлар яратиш;
- таълим ва тарбия беришнинг муқобил шакллари яратиш ҳамда ривожлантириш;
- мактабгача таълим ва тарбияни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш;
- мактабгача таълим ташкилотлари тармоғини кенгайтиришга қаратилган давлат-хусусий шериклик механизмларини жорий этиш ва ривожлантириш;
- мактабгача бўлган ёшдаги болаларни ҳар томонлама ривожлантириш мақсадида замонавий инновацион ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш;
- халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 22 декабрдаги 802-сон қарори билан Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти тасдиқланди.

Давлат стандартининг мақсади мактабгача таълим тизимини замонавий талабларга асосланган ҳолда ташкил этиш, болаларни соғлом ва ҳар томонлама етук қилиб вояга етказиш ҳисобланади. Унинг вазифалари қаторида таълим-тарбия жараёнига самарали таълим ва тарбия шакллари ҳамда усулларини жорий этиш ҳамда таълим-тарбия жараёнининг ҳажмига, мазмунига ва сифатига доир мажбурий минимум талабларни жорий этиш ва назоратини ташкил этиш ҳам бор.

Мактабгача таълим ва тарбия давлат стандартида қуйидагилар назарда тутилган:

- давлат стандартининг мақсади ва асосий вазифалари;

➤ мактабгача таълимнинг намунавий ўқув режаси;
➤ давлат стандартини жорий этиш ва унинг талабларига риоя этилишини назорат қилиш;

□ давлат стандарти компонентлари, хусусан:

✧ илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари;

✧ мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат ўқув дастури;

✧ давлат мактабгача таълим ташкилотларини ўйинлар тўплами, ўйинчоқлар, мебел, жиҳозлар ва бошқа техник, реабилитатсия воситалари билан жиҳозлаш нормалари.

Давлат стандартининг асосий принциплари қуйидагилар ҳисобланади:

✓ тарбияланувчининг интилишлари, қобилияти ва қизиқишлари устуворлиги;

✓ ҳар бир боланинг, шу жумладан жисмоний ёки психик ривожланишида нуқсонли бўлган боланинг мактабгача таълим ва тарбия олишга бўлган ҳуқуқини амалга ошириш имкониятининг тенглиги;

✓ давлат стандартининг таълим соҳасидаги давлат ва жамият талабларига мослиги;

✓ мактабгача таълимнинг бошқа таълим турлари ва босқичлари билан узлуксизлиги ва таълим мазмунининг узвийлиги;

✓ мактабгача таълим мазмунининг республикадаги барча ҳудудларда бирлиги ва яхлитлиги;

✓ мактабгача таълимнинг мазмуни, шакли, воситалари ва усулларини танлашда инноватсия технологияларига асосланганлиги;

✓ хорижий мамлакатларнинг таълим соҳасида тажрибасидан миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти барча мактабгача таълим ташкилотлари учун мажбурийдир.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти камида беш йилда бир марта қайта кўриб чиқилади.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурини, мактабгача ёшдаги болаларга мактабгача таълим ва тарбия бериш соҳасидаги ўқув-услубий қўлланмаларни, услубий тавсияларни ишлаб чиқишда, шунингдек мактабгача таълим ташкилотларини лойиҳалаштиришда, куришда, жиҳозлашда ва уларнинг фаолиятини ташкил этишда ҳисобга олиниши шарт.

Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 16 декабрдаги "Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида" ги ЎРҚ-595-сон Қонунининг 29-моддасида мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури ҳам белгилаб берилган. Унга кўра, мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури болани тўлақонли ҳар томонлама камол топтиришга қаратилган таълим-тарбия жараёни ташкил этилишини таъминлайди.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури:

- 1) боланинг билим жиҳатидан ва интеллектуал ривожланишини;
- 2) боланинг қонуний вакиллари билан ҳамкорликни;
- 3) болаларни миллий ҳамда умуминсоний кадриятлар, Ўзбекистон Республикасида яшовчи миллатлар ва элатларнинг урф-одатлари ва анъаналари билан таништиришни;
- 4) боланинг ижтимоий мослашувини;
- 5) алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болалар билан педагогик-тузатиш (коррекциялаш) ва тиббий-психологик ишлар амалга оширилишини;
- 6) болаларни умумий ўрта таълимга тайёрлашни таъминлаши керак.

Жисмоний ва (ёки) руҳий ривожланишидаги нуқсонларини тузатишга (коррекциялашга) ҳамда реабилитация қилишга муҳтож бўлган болаларнинг мактабгача таълим ва тарбия олиши мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури асосида ишлаб чиқилган яқка тартибдаги режалар бўйича амалга оширилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотини бошқаришни қуйидагилар амалга оширади:

- ✧ педагогик кенгаш;
- ✧ кузатув кенгаши;
- ✧ давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбари.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотини бошқариш тартиби унинг таъсис ҳужжатларида белгиланади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши педагог ходимлардан иборат бўлган, унинг педагогик фаолияти билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилишга доир ваколатларни амалга оширадиган давлат мактабгача таълим ташкилотининг коллегиял бошқарув органидир.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши:

- 1) давлат мактабгача таълим ташкилотида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш ва такомиллаштириш масалаларини кўриб чиқади;
- 2) давлат мактабгача таълим ташкилотининг иш режасини ва педагог ходимларнинг педагогик юкмасини белгилайди;
- 3) давлат мактабгача таълим ташкилотининг таълим дастурини амалга ошириш натижаларини баҳолайди;
- 4) давлат мактабгача таълим ташкилотининг боланинг қонуний вакиллари билан ўзаро муносабатлари тартибини белгилайди;
- 5) давлат мактабгача таълим ташкилоти педагог ходимларининг малакасини ошириш, уларнинг ижодий ташаббускорлигини ривожлантириш, таълим ва тарбия жараёнига илм-фан ютуқларини ва илғор педагогик тажрибани жорий этиш масалаларини муҳокама қилади;
- 6) давлат мактабгача таълим ташкилотининг ходимларини маънавий ва моддий рағбатлантириш масалаларини кўриб чиқади;

7) давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва педагог ходимларининг ҳисоботларини эшитади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Давлат мактабгача таълим ташкилотида болани тарбиялаш, ривожлантириш ва унга таълим беришга кўмаклашиш мақсадида кузатув кенгаши ташкил этилиб, унинг таркиби ушбу ташкилотга борадиган болаларнинг қонуний вакиллари, ўз ходимлари, шунингдек нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг вакиллари орасидан шакллантирилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши:

✓ давлат мактабгача таълим ташкилотини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилайди;

✓ Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигига келишиб олишга киритиш учун туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлими томонидан тавсия этилган номзодлар орасидан давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарини белгилайди, шунингдек уни эгаллаб турган лавозимидан озод этиш юзасидан таклифлар киритади;

✓ давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ушбу ташкилот фаолиятини такомиллаштириш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирлар, молия-хўжалик ҳолати, даромадлар ва харажатлар, бюджет маблағларидан, бюджетдан ташқари, ҳомийлик ва бошқа маблағлардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳисоботларини эшитади;

✓ давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва бошқа ходимларининг фаолиятига тааллуқли ижтимоий сўровлар ўтказиши;

✓ туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлимига давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарларини ва бошқа ходимларини рағбатлантириш тўғрисида таклифлар киритади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгашининг фаолиятини ташкил этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги томонидан белгиланади.

Директор давлат мактабгача таълим ташкилотининг раҳбари ҳисобланади.

Директор давлат мактабгача таълим ташкилотининг фаолиятига жорий раҳбарликни амалга оширади.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти директорининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, давлат мактабгача таълим ташкилотининг устави, шунингдек меҳнат шартномаси билан белгиланади.

Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминотини қуйидагилар амалга оширади:

➤ Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ва унинг тасарруфидаги илмий-услубий муассасалар;

- Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, тегишли тармоқ илмий-тадқиқот муассасалари ва олий таълим ташкилотлари;
- Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини ошириш институтлари (курслари).
- Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминотини қонунчиликка мувофиқ бошқа илмий ва таълим ташкилотлари ҳам амалга ошириши мумкин.

Мактабгача таълим ва тарбия тизимини илмий-услубий жиҳатдан таъминлаш вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ✧ таълим-тарбия жараёнига илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш;
- ✧ мактабгача таълим ташкилотлари учун ўқув-услубий ва дидактик материаллар ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқариш;
- ✧ мактабгача таълим ва тарбия соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бориш;
- ✧ мактабгача таълим ва тарбияни бошқаришнинг замонавий услубларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;
- ✧ мактабгача таълим ва тарбия тизимида жорий этиладиган таълим услублари ва дастурлари самарадорлигини таҳлил қилиш ҳамда баҳолаш.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни 2020 й;
2. Ўзбекистон Республикасининг "Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги қонуни 2019 й;
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги "Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПҚ-4312-сон қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 26 майдаги "Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги ҳамда унинг тизимидаги ташкилотлар фаолиятини самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-79-сон Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 22 декабрдаги 802-сон қарори